

IOAN CIORCA

IN MEMORIAM

ION BOZDOG
– românul din Urca – și
„STATUL POLITIST”

RECURS LA ISTORIE

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2017

© Ioan Ciorca, 2017

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

BN: 978-606-17-1197-0

CUPRINS

CUPRINS	5
CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
IN MEMORIAM	13
STATUL POLIȚIST	45
LĂMURIRE	45
MONUMENTUL DE PE TÂMPA	47
I. STATUL POLIȚIST.....	51
II. VOLANTE UNGUREȘTI ȘI NEMȚEȘTI	55
III. PRESA DIN VECHIUL REGAT ȘI SAVANȚII STRĂINI UR- MĂRESC SOARTA TRANSILVANIEI DUPĂ MEMORAND	59
IV-V. URMĂRIREA MEMBRILOR ȘI A ACȚIUNII LIGII CULTU- RALE	62
VI. URMĂRIREA AVERII BISERICII „SFÂNTUL NICOLAE”	67
VII. GOANA CONTRA ȘCOLILOR ORTODOXE DIN BRAȘOV....	70
VIII-IX. PATRIOTISMUL ELEVILOR ROMÂNI DIN BRAȘOV	75
X. FINALUL EXCURSIEI DIN POIANĂ	82
XI. MORALITATEA ÎN ȘCOLILE UNGUREȘTI, DIN BRAȘOV	86
XII. REȚETE PENTRU ALEGERI DE DEPUTAT	91
XIII. FONDUL DE TEATRU ROMÂN	94
XIV. URMĂRIREA AVERILOR ROMÂNEȘTI ȘI PROTEJAREA CELOR UNGUREȘTI	100
XV. BOICOTUL ȘI URMĂRIREA SAȘILOR	102
XVI. CONGRESUL NAȚIONALITĂȚILOR DIN 1895	102
XVII. AJUTORAREA FAMILIILOR MEMORANDIȘTILOR ȘI A PRESEI TRANSILVANE	107
XVIII. FORMAREA AGENȚIILOR PENTRU URMĂRIREA ROMÂNILOR	112
XIX. DRUMUL LA FABRICA BOD. EXPOZIȚIA MILENARĂ	115
XX. ANUL 1896	114
XXI. ATITUDINEA ROMÂNILOR FAȚĂ DE SERBĂRILE MILE- NIULUI	121

XXII. ATITUDINEA SAȘILOR ȘI A UNGURILOR ROMANO-CATOLICI, FAȚĂ DE SERBĂRILE MILENIULUI	124
XXIII. „OCROTIREA MORALĂ”, PENTRU ÁRPÁD	127
XXIV. ATENTATUL ÎMPOTRIVA LUI ÁRPÁD	129
XXV. „CIFRUL SPECIAL” AL PERSONALITĂȚILOR PRIMEJDI-OASE	132
XXVI. AUREL POPOVICI, URMĂRIT DE POLIȚIA UNGUREASCĂ	135
XXVII. LUCIAN BOLCAȘ, „CEL MAI NOU MARTIR VALAH” ..	138
XXVIII. DR. VALER BRANISCE ȘI VICTOR BRANISCE, URMĂRIȚI DE POLIȚIA UNGUREASCĂ	142
XXIX. URMĂRIREA LUI NICOLAE IORGA. ADUNAREA LIGII CULTURALE DIN 1901	145
XXX. TINERIMEA ROMÂNĂ ȘI HONVEZIMEA	149
XXXI. STUDENȚII UNIVERSITARI ROMÂNI ȘI EVENIMENTELE POLITICE	151
XXXII. BRAȘOVENII LA SERBĂRILE DE LA PUTNA	156
XXXIII. CORUL „DIMA”, LA EXPOZIȚIA DIN 1906	160
XXXIV. DECORAREA BRAȘOVENILOR DE CĂTRE GUVERNUL ROMÂN	167
XXXV. TRUPE DE TEATRU ROMÂN	170
FAȚA STRĂINĂ	173
GHEORGHE GÂRȚAN – CONTRIBUȚII	177
BADEA CÂRȚAN	177
ATMOSFERA CREATĂ DE CÂRȚAN	194
RECURS LA ISTORIE	196
EVENIMENTE CARE AU MARCAT ROMÂNIA DIN 1918 ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT	206

CUVÂNT ÎNAINTE

Pentru că „Istoria își bate joc de cei care nu o cunosc, repetându-se”, un recurs la ea – acum în preajma centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 –, este bine venit, pentru ca evenimentele petrecute într-un secol de existență a poporului român, unit în granițele României, așa cum nu mai fusese niciodată. În aceste condiții, sintagma „România Mare” sau „România Întregită” – născută firesc în 1920, în urma Tratatului de la Versailles –, nu avea conotații peiorative menite a supăra sau jigni pe cei care, până mai ieri, stăpâniseră – în pofida minorității lor, peste teritoriile neamului românesc –, ci exprima o realitate concretă, născută în 1918, la finele Primului Război Mondial, prin unirea Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei cu Regatul României. Marea Unire nu a fost una vremelnică – așa precum s-a întâmplat cu cea realizată de Mihai Viteazul la 27 mai 1600, când cele trei țări românești au fost puse, din punct de vedere politic, sub o singură conducere –, ci a fost o Unire recunoscută și ratificată de marile Puterile Aliate învingătoare, prin tratatele de la Versailles, Trianon și Saint Germain. Așadar, la 1 Decembrie 1918, ceea ce au hotărât prin votul lor reprezentanții românilor din teritoriile ce fuseseră sub apăsare străină s-a consființit prin tratatele internaționale, concretizându-se în „România Mare” sau „România dodoloață” a copilului din Lancrăm venit cu părinții la evenimentul din care s-a născut țara.

La centenarul Unirii

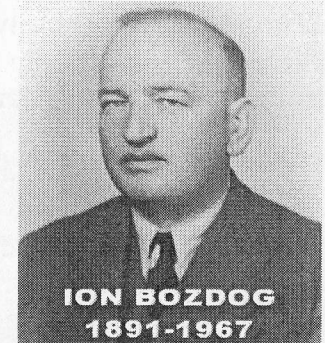
Așadar, în curând, la 1 Decembrie 2018, se împlinesc 100 de ani, de la realizarea României Mari. E vremea „bilanțului”, iar o privire retrospectivă menită a-l invita la analiză reflexivă, pe potențialul cititor al acestor rânduri, este bine venită. Oportunitatea acestei meditații este oferită de Ion Bozdog, prin seria de documente provenite „dintr-o arhivă secretă brașoveană” –

IN MEMORIAM⁴

„O continuă încheștare este întreg cursul vieții și prea puține sunt clipele de seninătate și tihnă, pentru a uita complet frământările ce te pot surprinde în fiecare moment.”

Ion Bozdog

Pentru a înțelege ce l-a determinat pe Ion Bozdog să adune documentele din „Statul polițist”, este necesar a cunoaște nu numai omul, ci și locul și contextul istoric în care s-a format și dezvoltat personalitatea acestuia. „Statul polițist” concentrează eforturile a circa doi ani de muncă – 1943-1944 – la Arhivele Naționale de la Brașov, ocazie cu care a descoperit o arhivă secretă a statului magiar.

Motivul care l-a determinat să publice aceste documente în „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov din acea perioadă – unde activa ca jurnalist – îl dezvăluie el însuși, chiar în preambulul lucrării, mărturisind că „am dorit să împărtășesc cititorilor (...) că tot ceea ce se petrece azi în Transilvania de Nord⁵, ruptă vremelnice de la sânul Patriei mame, este continuarea și aprofundarea vechilor măsuri concepute de către guvernele din

---

⁴ Bibliografie: Valentin Vișinescu și Eugen Vescan, „Profesor doctor Ion Bozdog 1891-1967 – micromonografie”, editura Casa Cărții de Știință 2006; Valentin Vișinescu și Eugen Vescan, „Doctor Ioan Vescan – 1877-1946”, editura Casa Cărții de Știință, 2006; Valentin Vișinescu, Eugen Vescan și Mihail Chioreanu, „Viișoara – trecutul și viitorul unui colț de țară românească”, editura Casa Cărții de Știință, 2008; Eugen Vescan și Valentin Vișinescu, „Profesor doctor Ion Bozdog – din viața unui profesor preot din Urca văzută prin propria-i oglindă – restituiri”, editura Casa Cărții de Știință 2009; Constantin Mustață, „Comoara dintr-un manuscris «Astra și românii din secuime»”, editura Casa Cărții de Știință, 2010.

⁵ Se referă la perioada Dictatului de la Viena

Budapesta pentru slăbirea elementului românesc și contopirea lui forțată în corpul statului maghiar.”

Personalitate românească ardeleană marcantă – dar din păcate prea puțin cunoscută –, Ion Bozdog este parte a generației care a făcut posibilă Unirea de la 1 Decembrie 1918. Născut în Ardeal, în satul Urca din comuna Viișoara, în cei 76 de ani de viață – între 1891 și 1967 –, a trecut prin trei perioade istorice: dualismul austro-ungar din Transilvania, România interbelică și România comunistă. A gustat din plin politica de maghiarizare forțată a naționalităților transilvănene practică de guvernul de la Budapesta, apoi bucuria reîntregirii neamului românesc la 1918, ororile celor două conflagrații mondiale, precum și politica statului comunist de sub Gheorghe Gheorghiu-Dej și din primii doi ani ai lui Nicolae Ceaușescu. Educația pe care a primit-o în casa părintească, iar apoi la școlile pe care le-a urmat, precum și faptul că a trăit politica de maghiarizare forțată practică până în 1918 și reluată imediat între 1940-1944 în Ardealul de Nord, l-au oțelit și i-au stimulat patriotismul, dragostea de neam și țară, precum și credința nestrămutată într-un viitor comun al tuturor românilor în propria lor țară. Acest crez, care l-a însoțit toată viața, l-a exprimat și cu ocazia sărbătoririi unui deceniu de la Marea Unire din 1918, într-un editorial, scriind: „Acestei Uniri Mari îi facem făgăduința sfântă că drumul neamului nostru va fi și în viitor același, drumul păcii și al înțelegerii cu toți, iar călăuză în acest drum ne va fi aceeași nețărmurită dragoste de neam și țară”. Bozdog nu este șovin, căci crede în „drumul păcii și al înțelegerii cu toți”, susținând că dacă „năzuința spre bine și liniște se bazează pe intenții curate și sincere, de o parte și de alta, n-avem să ne temem de fragilitatea legăturilor ce se crează”.

Pentru a-l „cunoaște” pe Ion Bozdog, l-am „căutat” acasă în satul său natal, în satul Urca, din comuna Viișoara. Am ajuns în localitate într-o dimineață de iulie, după circa 30 de minute de drum cu mașina. Situată la 42 de kilometri de Cluj, în depresiunea Turda – Câmpia Turzii, pe malul stâng al Arieșului, Viișoara are

aspectul unui orașel provincial răsărit printre coline. Șoselele asfaltate, edificiile sociale de interes public, precum și faptul că localitatea beneficiază de toate utilitățile, mărturisesc fără cuvinte despre hărnicia oamenilor locului și despre priceperea celor care conduc destinele viișorenilor.

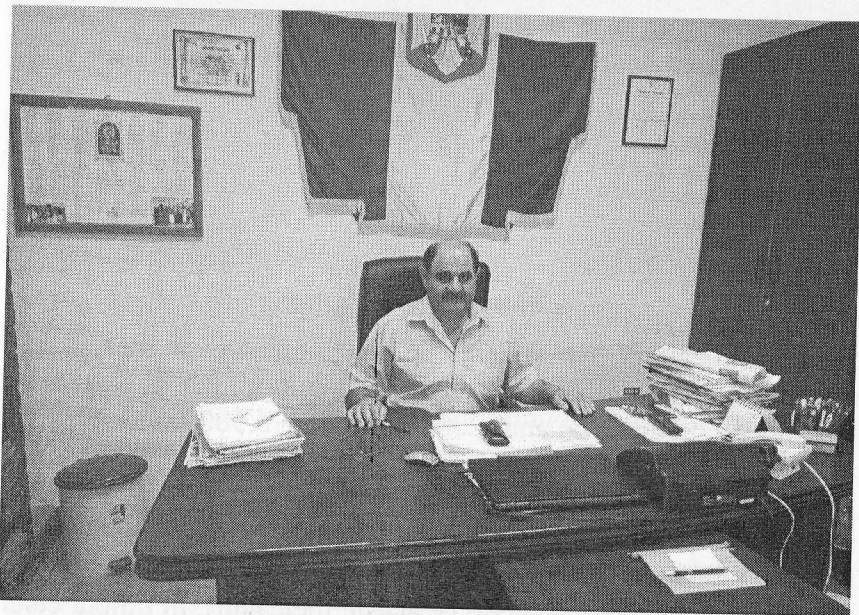

Viișoara

Din punct de vedere politic, comuna se bucură de stabilitate, dovadă fiind longevitatea primarului Ioan Roman, aflat în fruntea comunei din anul 2000. Cei peste 5.500 de locuitori ai așezării, alcătuiți din români – 63,7%, maghiari 22,3 % și romi – 8,9%, aparținând diverselor confesiuni, trăiesc în armonie, văzându-și fiecare de problemele propriei existențe. Timpul a așternut liniștea, estompând cu vâlul alinător al uitării confruntările dintre etniile, de pe aceste meleaguri, în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale.

Pe primarul Ioan Roman l-am găsit la Primărie înconjurat de dosare și de cărți. Am înțeles imediat că e pasionat de istorie și

de literatură și că poezia se află la ea acasă în biroul acestui român simplu din Vișoara, care nu vorbește despre realizările lui, ci lasă faptele să mărturisească despre ele. Conduc de el, am izbutit să arunc o privire prin localitate și să realizez câteva instantanee, înainte de a merge la Urca, acolo unde, pentru Ion Bozdog, era cu adevărat „acasă”. Din ceea ce am văzut, am constatat că acest om, de formație inginer – iubitor de istorie și poezie românească –, merge – cum ar zice Ion Bozdog – pe „drumul păcii și al înțelegerii cu toți”, dovadă fiind voința oamenilor de a-l păstra în fruntea comunității lor. Întrucât lucrarea de față nu este un elogiu adus activității primarului vișorean, imaginile pe care le voi insera sunt strict legate de subiectul tratat. Cititorul, căruia această carte îi va fi suscitată interesul, poate afla lucruri interesante despre „acest colț de țară românească”, din monografia comunei.⁶

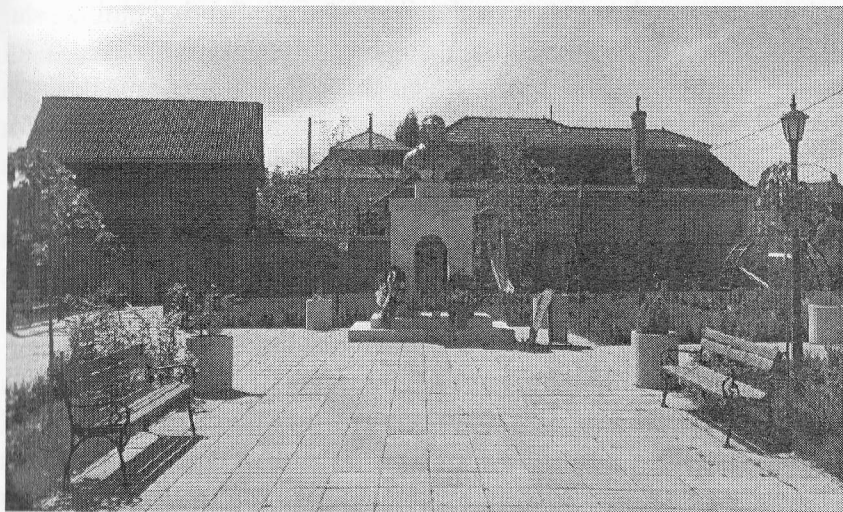
Primarul Ioan Roman, la biroul său din Vișoara

⁶ Valentin Vișinescu, Eugen Vescan și Mihail Chioreanu, „Vișoara – trecutul și viitorul unui colț de țară românească”, editura Casa Cărții de Știință, 2008.

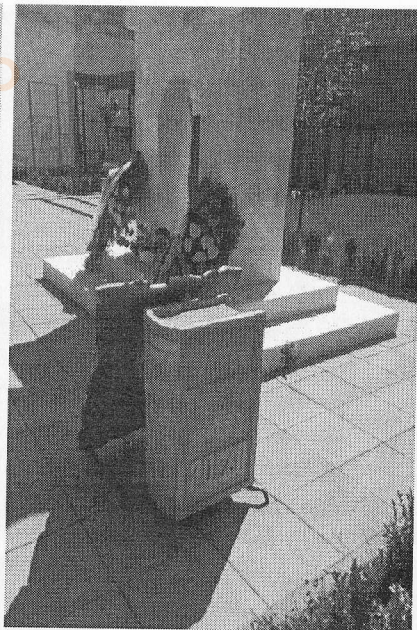

Primăria din Vișoara

Faptul că primarul Roman este pasionat de poezia clasică românească mi-a fost confirmat și de parcul aflat vizavi de sediul primăriei, având în centrul lui bustul lui Mihai Eminescu.

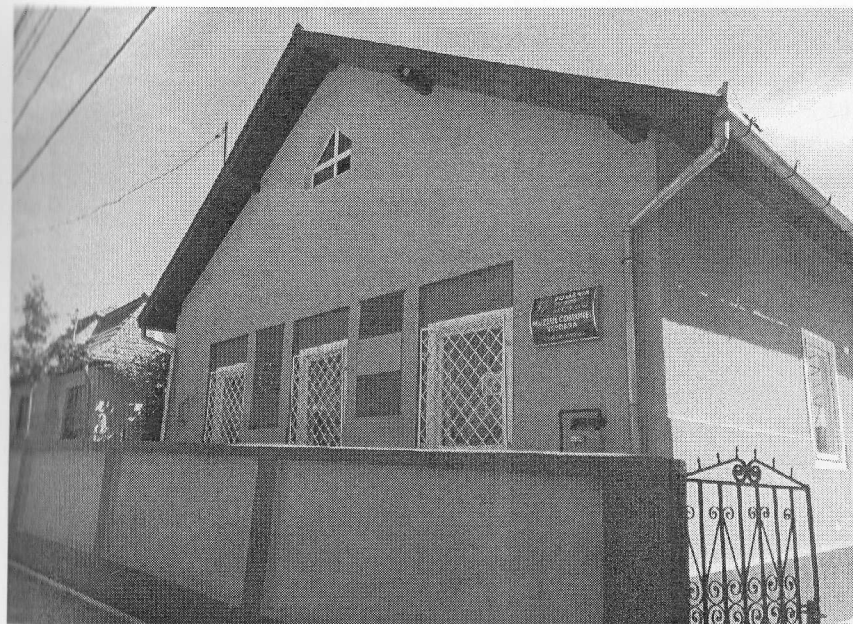
Parcul Eminescu

Ansamblul monumental dedicat lui Eminescu, în parcul ce îi poartă numele

Așezat pe un soclu de piatră, asemeni unui arc de triumf, poetul pare a veghea cetatea culturii românești. Sentimentul acesta e generat de deschiderea boltită din centrul soclului, în care – în chip de poartă – o placă încrustată cu versurile sale exprimă dorința acestuia și, prin ea, dorința noastră, a tuturor românilor, referitoare la România⁷. În stânga soclului o carte mare, de piatră, pare menită, prin trăinicia ei, a da nemurire operei poetului neamului. Rezemată de ea, o foaie de tablă, ce duce cu gândul la un vechi pergament, poartă dedicația pe care Tudor Arghezi i-a făcut-o poetului: „Pășii încet cu grijă tăcută, feții mei, / Să nu-i călcați nici umbra, nici florile de tei, / Cel mai chemat s-aline, din toți, și cel mai teafăr / Și-a înmuiat condeiul de-a dreptul în luceafăr”.

În drumul spre Urca, am poposit preț de câteva minute și la Muzeul comunei Viișoara.

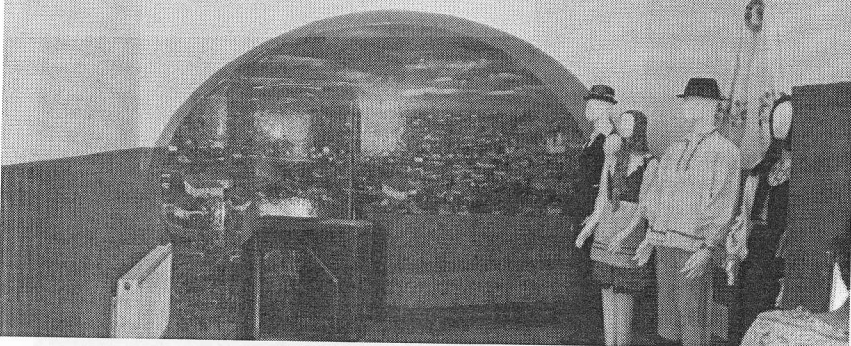
Muzeul comunei Viișoara

N-am făcut popasul întâmplător, ci din pură curiozitate jurnalistică, pentru a vedea spațiul dedicat lui Ion Bozdog. Intrarea se deschide în sala principală a muzeului, pe fundalul căreia, o frescă panoramică a Viișoarei e vegheată de patru manechine îmbrăcate în porturile naționale ale etniilor care alcătuiesc comunitatea viișoreană.

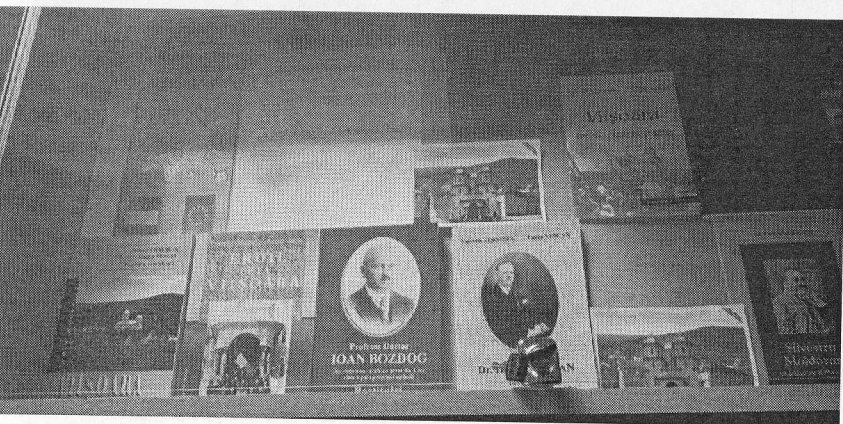
Intuindu-mi mirarea, primarul Roman mi-a explicat că aceasta este sala dedicată „conviețuirii interetnice, a multiculturalismului din zonă”. La loc de cinste, în partea dreaptă a intrării, se află colțul dedicat marelui fiu al comunei, Ion Bozdog.

M-am oprit apoi la biserica ortodoxă, ctitorie a unui alt respectabil fiu al Viișoarei, Ioan Vescan (1877-1946) – cumnatul lui Ion Bozdog –, al cărui bust se află în curtea ei din 1998. Tot aici, se înalță Troița Eroilor, închinată memoriei „eroilor căzuți în războiul pentru Întregirea Neamului din comuna Viișoara”, ridicată de regimentul 18 Dorobanți, la 22 septembrie 1940.

⁷ Este vorba de câteva versuri din poezia „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”.

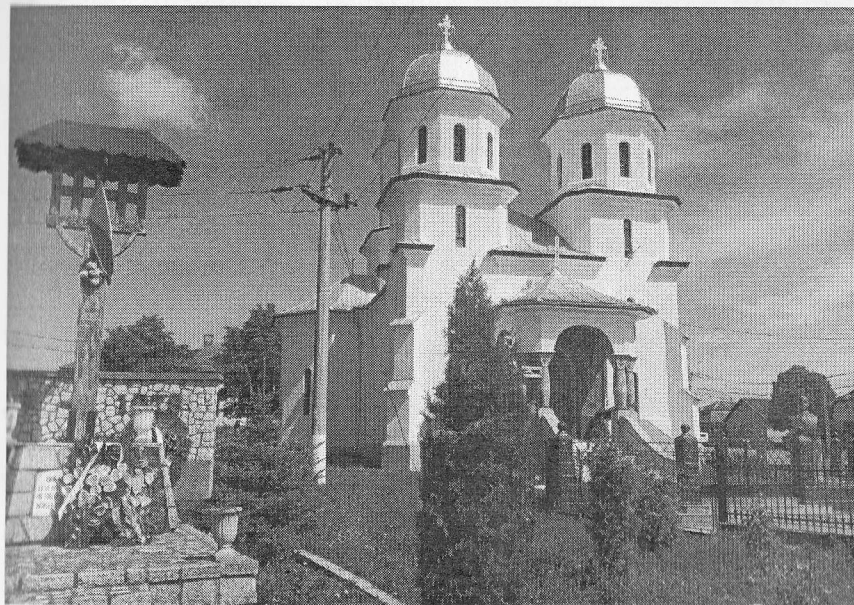
Sala multiculturalismului viișorean

Spațiul dedicat lui Ion Bozdog

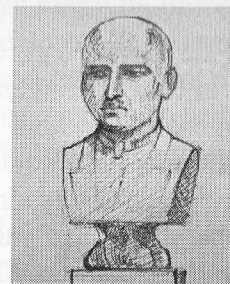
Nici discuția despre bustul lui Ioan Vescan din curtea bisericii ortodoxe din Viișoara nu e întâmplătoare, ea oferindu-mi prilejul de a povesti despre unul similar, dedicat lui Ion Bozdog, venit a comemora o jumătate de secol de la moartea sa. Despre acest bust mi-a povestit primarul Ioan Roman, poveste confirmată apoi de către nepotul lui Ion Bozdog, Eugen Bozdog, la vârstă de 82 de ani. Inițiativa primarului de a așeza bustul

mareului fiu al satului Urca în curtea bisericii ortodoxe din satul natal, s-a lovit de reticența preotului bisericii, care și-a motivat refuzul prin faptul că Ion Bozdog fusese greco-catolic. Povestea a ajuns și la Mitropolia Clujului, la Înalt Prea Sfințitul Andrei Andreicuț, iar în final, prin înțelepciunea acestuia, s-a decis amplasarea bustului în curtea bisericii.

Biserica ortodoxă, cu troița eroilor (stânga) și bustul lui Ioan Vescan (dreapta)

Am povestit acest incident, întrucât el mi-a adus aminte de unul asemănător, petrecut în urmă cu mai bine de un secol și jumătate, la Brașov, cu o altă personalitate marcantă a luptei de emancipare a neamului românesc, Andrei Mureșanu, autorul imnului „Deșteaptă-te române”. Răpus de boală și sărăcie, Andrei Mureșanu a decedat la Brașov, în octombrie 1863.

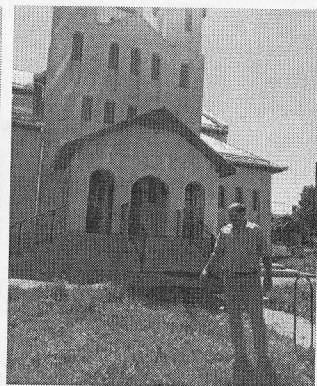
Șchița bustului lui Ion Bozdog, operă a sculptorului clujean, Alexandru Păsat

Înmormântarea sa în cimitirul parohial al Bisericii „Sfânta Treime” de pe Tocile a generat un protest al enoriașilor care nu puteau accepta înhumarea unui greco-catolic într-un cimitir ortodox. Incidentului i-a pus capăt mitropolitul Andrei Șaguna, care i-a muștrat cu imperativul „Proștilor, ce mai întrebați, îngropați-l și tacă-vă gura!” ...și nu pot să trec mai departe, fără a întreba, retoric:

„oare nu avea dreptate Iorga atunci când spunea că „istoria își bate joc de cei care nu o cunosc, repetându-se”?

Biserica și Monumentul Eroilor din Urca (stânga) și locul în care va fi amplasat bustul lui Ion Bozdog (dreapta)

Am ajuns la Urca și am priceput că numele satului este legat de ulițele sale care urcă și coboară printre coline. M-am oprit la casa lui Eugen, nepotul născut în 1935, al lui Ion Bozdog. Octogenarul – dotat cu o vioiciune și o ținere de minte ce ne vedesc o agerime de invidiat – i-au scânteiat ochii atunci când mi-a vorbit despre unchiul său. Cu această ocazie, am aflat că actuala lui casă o înlocuiește pe cea veche, în care s-a născut marele său înaintaș. Din acest motiv, primarul Ioan Roman a dat asigurări că va așeza o placă memorială, spre a cinsti amintirea celui care a văzut lumina zilei în acel loc.

Casa nouă, construită pe locul celei vechi în care s-a născut Ion Bozdog

Născut într-o familie de țărani ardeleni români, Ion a fost unul dintre cei nouă copii ai soților Filon și Maria Bozdog. În casa părintească a deprins înțelesul traiului în comun cu ceilalți copii, bazat pe respect reciproc, fie ei unguri, evrei sau țigani. Acest precept creștin l-a învățat de la mama lui, despre care el însuși mărturisește că „de pe buzele ei am supt, cu primele gângureli, și frica și credința în Dumnezeu”.

Contactul cu lumina cărții l-a avut la școala din sat, la vârsta de doar șase ani, la finele secolului al XIX-lea, sub îndrumarea învățătorului Ioan Crăciun din Ațintiș. Despre primul său dascăl, Bozdog spunea: „Dacă am fost și sunt atașat de limba, credința și trecutul neamului meu, aceasta o datorez, în primul rând, acestui simplu, dar mare apostol al dragostei, care a știut să ne facă să îndrăgim și învățătura, și trecutul strămoșilor noștri”. Tot atunci, a cunoscut și obligativitatea de a bâigui în ungurește, în prezența revizorului școlar venit în inspecție.

Școala primară a urmt-o în Turda, unde l-a avut învățător – printre alții –, pe memorandistul Simion Poruțiu⁸. Este firesc

⁸ Simion Poruțiu (1867-1932) a urmat cinci clase la Liceul Piarist din Cluj, de unde a fost exmatriculat, pentru manifestările sale politice românești și pentru